

RESPUBLIKINĖ KONFERENCIJA

„PROFESINIO ORIENTAVIMO PROBLEMAS“ (1971.I.27—28 d.) IR TOLESNIŲ TYRIMŲ ŠIOJE SRITYJE UŽDAVINIAI

S. KREGŽDĖ

Vienas iš pagrindinių uždavinių besikuriančiam Visuomeniniam profesinio orientavimo institutui prie Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos buvo sujungti aukštųjų mokyklų, mokslinio tyrimo institutų ir mokymo bei gamybinių organizacijų specialistus, tyrinėjančius profesinį orientavimą, koordinuoti jų veiklą, daryti efektyvesnę teorinę ir praktinę darbą. Ši konferencija — pirmoji pasiektų mokslinio tyrimo darbo rezultatų ataskaita. Kadangi jos pranešėjai atstovavo beveik visiems profesinio orientavimo problemas tiriantiems kolektyvams, tai galima teigti, kad konferencija tam tikra prasme atspindėjo proforientacinių tyrimų padėtį respublikoje.

Konferencija pradėta V. Simaškienės, K. Zukausko ir S. Kregždės pranešimais. Pateikta medžiagos apie Visuomeninio profesinio orientavimo instituto veiklą bei tolesnius mokslinio tyrimo darbo uždavinius.

L. Jovaiša ir A. Piliponis iškėlė aktualias profesinio orientavimo sistemos vystymo respublikoje problemas.

A. Šulcas pateikė duomenų apie specialiųjų vidurinių mokyklų profesinio informavimo priemones ir jų tobulinimą.

V. Kviklyš nušvietė šalies medikų

veiklą moksleivių profesiniame orientavime.

Svečiai iš Latvijos TSR A. Grigelionis pateikė išsamios medžiagos apie broliškosios respublikos patirtį bei profesinio orientavimo sistemą šiuometu, A. Cholopova sustojo prie buržuazinio laikotarpio šalies profesinio orientavimo.

Iš konferencijos pranešimų matyti, kad respublikoje vyksta tiriamasis profesinio orientavimo darbas apima visus šio proceso etapus: informavimą, veiklinimą, konsultaciją, atranką ir adaptaciją.

Turint galvoje profesinio orientavimo proceso sudėtingumą, būtinybę jį nagrinėti iš daugelio mokslų — sociologijos, ekonomikos, psichologijos, pedagogikos, medicinos ir kt. pozicijų, kyla klausimas, ar respublikos jėgomis įmanoma ištirti tokį sudėtingą procesą?

Profesinio orientavimo institutas tyrimus stengėsi iškart apriboti, susikoncentruoti prie keleto respublikos liaudies ūkiui reikšmingų profesijų, susijusių su skirtingomis darbo sąlygomis, nevienodais darbo objektais. Užsibrėžta tirti tris profesijų grupes — darbo su žmonėmis (mokytojo, gydytojo), inžinerines bei menines. Tiriant atsiskleistų pagrindiniai visų minimų profesijų orientavimo etapų principai, kurie būtų daug kuo analogiški ir kitoms profesijoms. Atsirastų galimybių įvairioms

žinybinėms organizacijoms, profesinėms mokykloms, naudojantis panašiomis metodikomis, eikvojant daug mažiau jėgų, ištirti joms reikalingas profesijas.

Taigi, laikantis šio principo, ir reikia vertinti šiandieninę tyrimo darbo padėtį Visuomeniniame profesinio orientavimo institute bei kelti ateities uždavinius.

Sociologijos, socialinės psichologijos bei ekonomikos aspektu respublikoje ištirtos VIII—XI klasių moksleivių profesijos rinkimosi ypatybės, kai kurie pedagoginio, politechnikos, medicinos institutų studentų adaptacijos bruožai aukštojoje mokykloje, taip pat kai kurių aukštųjų mokyklų absolventų prisitaikymas darbe.

Bene daugiausia medžiagos šiuo požiūriu turima apie pedagogo profesiją. Žinomos šios profesijos rinkimosi vidurinėje bendrojo lavinimo mokykloje priežastys, socialinio poveikio ypatybės bei rezultatai, mokytojų, tėvų, draugų įtaka besirenkantiems. Išsiaiškinta studentų bei absolventų adaptacija, apskaičiuotas specialistų poreikis iki 1980 m., iš dalies atskleistos kadru tekamumo priežastys¹.

O. K r e g ž d i e n ė pranešime apie studentų kontingento į pedagoginį institutą atranką patėikė naujų duomenų apie pedagoginio kryptingumo įtaką užsienio kalbų fakulteto studentų pažangumui bei nubyrėjimui. Buvo tirtas studentų socializacijos procesas nuo jų priėmimo iki išleidžiamojo kurso. Paaiškėjo, kad iš tirtų studentų su pedagoginiu kryptingumu iki III kurso priėjo 73,5%, o be jo — tik 23,6%.

Fizikos mokytojo problema buvo nagrinėjama dviejuose A. D z e v e č k o s pranešimuose, kur pateikta sociologinė fizikos mokytojo charakteristika, atskleistas labai didelis kadru tekamumas.

Vien 1967—1969 metais trečdalis fizikos mokytojų persikvalifikavo, perėjo į kitą darbą. Remiantis žinybiniais dokumentais, analizuojamos kadru tekamumo priežastys. Duodama pastarųjų metų studentų, priimtų į pedagoginio instituto ir universiteto fizikos specialybę, sociologinė-psichologinė charakteristika. Atskleista, kad maždaug du trečdaliai būsimų fizikos mokytojų komplektuojami iš kandidatų, neturinčių pedagoginio kryptingumo, o daugiau kaip pusė iš jų neturi net dalykinio kryptingumo, t. y. polinkio į fiziką. Remiantis lyginamąja atskirų fakultetų kontingento komplektavimo analize, duodama rekomendacijų, kaip gerinti būsimų kandidatų į pedagoginio profilio fizikos specialybės ruošimą.

B. G a i g a l o ir J. Š p o k e v i č i a u s pranešimuose atsispindėjo aukščiausios ir vidurinės kvalifikacijos specialistų bei darbininkų kadru poreikis iki 1980 m., prielaidos prieinamai pateikti atitinkamoms instancijoms kadru poreikio planus, įmanomus panaudoti konkrečiame profesinės orientacijos darbe.

J. L e o n a v i č i u s, remdamasis sociologinio tyrimo metodais, savo pranešime atskleidė stojančiųjų į Kauno politechnikos institutą profesijos pasirinkimo charakteristiką. Tai viena iš problemų, sprendžiamų Kauno politechnikos instituto sociologinių tyrimų laboratorijoje. Panašius tyrimus tos pačios laboratorijos neetatiniai moksliniai bendradarbiai atliko Kauno Medicinos institute, Lietuvos Žemės ūkio ir Lietuvos Veterinarijos akademijose. Nagrinėjo pirmo kurso stacionaro studentų profesijos pasirinkimo motyvus bei kai kuriuos kitus minėtų mokyklų studentų socializacijos procesus².

¹ С. Кряжде, Некоторые особенности развития профессиональных интересов у студентов педагогического института.— Педагогика и психология, VIII, V., 1960; О. Крегždienė, S. Kregždė, Renkantis mokytojo kelią.— „Kultūros barai“, 1967. Nr. 9; О. Крегždienė, Мokytojų požiūris į savo profesiją.— Педагогика и психология, X, V., 1969 ir kt.

² Сб. Эффективность подготовки специалистов, Каунас, 1969; Сб. Личность студента, Каунас, 1970.

T. S a d a u s k o pranešime pateikiama duomenų apie inžinerinių profesijų specialistų darbo tyrimus.

Tai vertingi sociologiniai tyrimai aukščiausios kvalifikacijos specialistų rengimo požiūriu, tačiau profesinio orientavimo srityje jie nepakankami: negalima vykdyti moksliskai pagrįstą šių specialistų profesinį orientavimą bei atranką. Deja, panašių tyrimų kol kas beveik nėra specialiosiose vidurinėse ir profesinėse technikos mokyklose.

Konferencijoje buvo padaryta nemaža bendresnių sociologinių bei socialinės psichologijos pranešimų, susijusių su profesinio orientavimo problemomis. R. T a m o š i ū n i e n ė pranešime apie bendrąjį vidurinį išsilavinimą ir profesinį jaunimo rengimą parodė, kadangi jaunimas gamybiniame mokymesi bei dirbdamas gamyklose negali pritaikyti didžiosios dalies vidurinėje mokykloje įgytų žinių, tai šis išsilavinimas neatlieka reikiamo teigiamo vaidmens. Mokant jaunimą gamyboje individualiai, didesnio efekto sulaukiama iš mokinių, turinčių tik aštuonmetį išsilavinimą. Pranešėja kelia mintį, kad žymiai daugiau baigusiujų aštuonias klases turėtų išsiskirstyti į profesines technikas, specialiąsias vidurines ir kitas mokyklas.

J. G a l k a u s k a s pateikė duomenų apie tai, kaip abiturientai gamyboje panaudoja darbinio mokymo metu IX—XI klasėse įgytas žinias. Sociologinių tyrimų medžiaga patvirtina darbinio mokymo dalykų parinkimo tikslingumą: didžioji jaunų gamybininkų dalis pasinaudoja per darbinio mokymo pamokas įgytomis žiniomis, tačiau nemaža junta spragas, kalbančias apie nepakankamą darbinio mokymo lygį, mokymo bazę vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose ir pan. Keliama mintis, kad daugelyje respublikos miestų mokyklų reikėtų įvesti kaip darbinio mokymo discipliną tekstilės ir dirbtinio pluošto technologiją, nes gana didelis mokyklą baigusiujų būrys eina dirbti į šią gamybos šaką.

L. J o v a i š a savo pranešime analizuoja profesijos rinkimosi dėsningumus socialinės psichologijos aspektu. Atskleidžia profesijų populiarumo ir prestižo santykį. Pranešėjas matematine statistika parodo, kad jie turi ryšį, tačiau nesutampa. Akcentuoja profesijų populiarumo ir prestižo dinamiką priklausomai nuo moksleivių amžiaus. Atskleidžia mokinių profesijų pažinimo lygį, profesijos pasirinkimą lemiančius faktorius.

Pateikti pranešimai rodo, kad Visuomeninio profesinio orientavimo instituto sociologijos, socialinės psichologijos ir ekonomikos sektorius atliko nemažą darbą. Tolesnis jo uždavinys — artimiausiais metais pateikti išsamias visų instituto tiriamų profesijų charakteristikas sociologiniu, socialinės psichologijos bei ekonomikos požiūriu ir tuo pagrindu sudaryti standartines metodikų schemas visoms respublikoje įgyjamoms specialybėms tirti. Tyrimus galėtų atlikti suinteresuotos žinybos savo jėgomis.

Šiandieninė profesinio orientavimo praktika sociologijai, socialinei psichologijai ir ekonomikai kelia ir daugiau neatidėliotinių uždavinių. Pirmiausia, nustatyti visų lygių profesinių mokyklų kontingento bei specialistų paklausos ir pasiūlos santykio koeficientą, sekti jo kitimą, pateikti ne tik respublikos, bet ir atskirų rajonų specialistų paklausos planus dešimtmečiui, taip pat moksliskai pagrįstas rekomendacijas profesijų prestižo bei specialistų adaptavimosi valdymo metodikai ir kt. Suprantama, vienas Visuomeninis profesinio orientavimo institutas visų šių uždavinių nepajėgs išspręsti. Reikia dalytis darbu su Lietuvos TSR Mokslų akademijos institutais, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Darbo resursų naudojimo komitetu, Valstybine plano komisija. Pačius bendriausius uždavinius turėtų spręsti minėtosios organizacijos, o konkretesnius, ypač susijusius su aukštosiose ir spe-

cialiosiose vidurinėse mokyklose įgyjamomis profesijomis ir specialybėmis,— Visuomeninis profesinio orientavimo institutas.

Bene sudėtingiausios ir subtiliausios profesiniame orientavime yra psichofiziologijos bei psichologijos problemos. Nustatyti fiziologinius, psichofiziologinius ir psichinius reikalavimus atitinkamos profesijos kandidatui, sudaryti jos psichogramą, atskleisti profesijų kontrindikacijas, atskirų fizinių ir psichinių savybių kompensacines galimybes — tai labai sudėtingas ir reikalaujantis techninės bazės tiriamasis darbas. Todėl nenuostabu, kad Visuomeninio profesinio orientavimo instituto Profesiografijos ir Darbo fiziologijos bei psichologijos sektoriai negalėjo iki šiol duoti pastebimo įnašo, žiūrint iš praktinių proforientavimo poreikių pozicijų. Reikia pripažinti teisingą profesiografijos sektoriaus tendenciją koncentruotis prie specialistų intelektualinių pusių, tiriant aukščiausios kvalifikacijos specialistų profesiografines problemas, nes intelektas didžiausia dalimi nulemia specialisto tinkamumą.

Toks yra S. P a u ž a i t ė s pranešimas apie politechnikos instituto studento intelekto psichologinę diagnostiką. Pranešėja, remdamasi Vekslerio ir kitų testinėmis metodikomis, sudarė uždavinius, kuriuos papildė ir savais. Buvo siekiama, kad šie uždaviniai koreliuotųsi su galimais studijuoti aukštąją matematiką, braižomąją geometriją ir medžiagų atsparumą. Pagal šiuos uždavinius buvo tiriamas studentų techninių sąvokų supratimas, asociatyvinių ryšių identifikavimas, sugebėjimas operuoti erdviniais vaizdiniais, mokėjimas rasti optimalų variantą iš daugelio, suyokimo greitis, sugebėjimas rasti sudėtingus paslėptus ryšius, mokėjimas reguliuoti savo intelektualinę veiklą. Toliau tobulinant ir papildant tyrimus, susidaro

tam tikra prielaida nustatyti studentų individualias intelekto charakteristikas, kurie padėtų optimizuoti ir diferencijuoti mokymo procesą, taip pat prognozuoti studijų ir būsimosios veiklos sėkmę intelektualiniu aspektu.

M. K r a s a u s k i e n ė ir L. J o v a i š a parengė pranešimą, kuriame gana originaliai atskleidė interindividualinius ir intraindividualinius operatyvines atminties skirtumus, nustatė atskirų atminties modalumų koreliaciją. Tai prielaida diagnostinei atminties metodikai parengti, kuri būtų reikalinga profesiniam konsultavimui.

Įdomus ir vertingas J. K r u k o v s k i o pranešimas apie pažiūrą į partnerį, į bendrą veiklą su juo ir tos veiklos rezultatus. Ilgalaikiu eksperimentu, stebėjimais bei sociometrija gauti duomenys atskleidė minėtųjų faktorių sąveikos dėsningumus, jų dinamiką, leido išskirti prielaidas mažoms darbinėms grupėms formuoti bei profesinei konsultacijai.

Pranešimai, skirti profesinio kryptingumo diagnostikos problemoms, sudaro atskirą grupę. M. V a l i ū n i e n ė ir L. J o v a i š a pateikė pastarojo sudarytos anketos „Kas man patinka“ bei polinkių aprašo³, plačiai naudojamų respublikos profesinio orientavimo praktikoje, validumo, patikimumo, savitarpio koreliacijos duomenis. Matematinės statistikos metodais įrodyta, kad minėtieji yra pakankamai efektyvūs, patikimi ir informatyvūs proforientacinei praktikai.

J. J a k e l a i t i e n ė s ir S. K r e g ž d ė s pranešime bandoma profesinio orientavimo kabineto darbo sąlygomis, be profesinių interesų krypties, nustatyti ir jų lygį, remiantis anksčiau S. Kregždės pateiktais pažintinio aktyvumo, emocinio pergyvenimo ir prakti-

³ L. Jovaiša, Apie profesinį orientavimą mokykloje, K., 1968.

nės veiklos kriterijais⁴. Keletu metodų (anketa, interviu, inventorine metodika) sukaupus duomenų, daroma išvada apie profesinių interesų lygio nustatymo teigiamą reikšmę profesinio veiklinimo metodams parinkti.

S. Kregždės ir A. Anelauskienės pranešime, remiantis tų pačių moksleivių penkerių metų tyrimo duomenimis, atskleidžiama matematinių interesų skirtingų lygių struktūra bei vystymosi dėsningumai.

Medicininį kontraindikacijų diagnostikos tyrimams skirti trys medikų pranešimai. Č. Vikšraitis ir N. Motiejūnienė eksperimentiniais metodais davė kai kurių kontraindikacijų, dirbant su gyvsidabriu, įvertinimą. R. Šimaitis pateikė žinių, reglamentuojančių darbą triukšmingose sąlygose ir prie vibruojančių įrengimų, taip pat Č. Vikšraitis ir G. Uogintienė apie kai kuriuos darbo vaistinėse reglamentacijos rodiklius.

Neabejotinu tolesniu Profesiografijos ir Darbo fiziologijos bei psichologijos sektorių uždaviniu lieka Visuomeninio profesinio orientavimo instituto tiriamų profesijų kontraindikacijų, specifinių darbo sąlygų nagrinėjimas bei profesiogramų sudarymas, kurių iki šiol minėtieji sektoriai pilnesnių dar nesugebėjo pateikti. Kaip eksperimentinius etudus šiuo požiūriu reikia laikyti I. Vaišytės pranešimą apie dramos teatro aktorius profesiją bei L. Skrickutės — apie pieno pramonės įmonių direktorių ir vyriausiųjų inžinierių psichologines darbo sąlygas. Jų pranešimai — tik darbo pradžia, nagrinėjant šias profesijas atskiriems instituto sektoriams.

Vienas iš pagrindinių galutinių tikslų, kuriuos kelia Visuomeninis profesinio orientavimo institutas, yra studentų

ir moksleivių atrankos metodikos į profesines mokyklas parengimas. Ši metodika galėtų būti pavadinta moksliskai pagrįsta, jeigu ji remtųsi duomenimis, kuriuos surinko anksčiau minėtieji sektoriai, t. y., jeigu ji remtųsi geriausio, vidutinio ir prasto specialisto bei jo formavimosi profesinėje bei bendrojo lavinimo mokykloje sociologine, psichologine ir net fiziologine charakteristika. Deja, tokių visapusiškų charakteristikų mūsų respublikoje kol kas neturi nė viena specialybė. Bene geriausia padėtis su pedagogo profesija. Užsienio kalbų specialybėms yra kuriama eksperimentinė atrankos metodika, kuri padėtų subtiliau negu bendrosios priėmimo į aukštąsias mokyklas taisyklės, atrinkti studentus.

Apsiribodamos šiomis taisyklėmis (O. Kregždienės tyrimai), daugelis profesinių mokyklų tobulina kandidatų atranką ir turi sukaupusios nemaža patirties.

Daugiausia tyrimų ir publikacijų respublikoje yra iš profesinio informavimo ir konsultavimo, nes dirbti šioje srityje pradėta jau prieš dešimtį metų. Paruoštos ir apgintos L. Jovaišos ir H. Galkytės disertacijos, šioje srityje dirba abiejų specialistų suburti nemaži pedagogų kolektyvai, į profesinio informavimo darbą bei tyrimus aktyviai įsijungia profesinių mokyklų vadovybė bei žinybinės organizacijos. Didelį darbą atliko Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos metodinio kabineto direktorius A. Sulcas ir H. Galkytė, paruošdami informacinius leidinius apie respublikos profesines mokyklas bei specialybes⁵. Darbo viršūne laikytina L. Jovaišos monografija⁶, pateikianti teorinius profesijos rinkimosi pagrindus bei praktines rekomendacijas.

⁴ С. Кряжде, К вопросу об изучении уровней профессиональных интересов.— Материалы VI конференции психологов Прибалтики, Рига, 1970.

⁵ Kur mokytis 1969 metais. Sudarytojas A. Sulcas, V., 1969. Kur mokytis 1970 metais. Sudarytojas A. Sulcas, V., 1970. *H. Galkytė*, Kuo būti? K., 1970.

⁶ *L. Jovaiša*, Mokinių parengimo rinktis profesiją pagrindai. V., 1970.

Konferencijoje perskaityta nemaža pranešimų, analizuojančių šiuo metu respublikoje besiformuojančią profesinio orientavimo sistemą, atskleidusių jos privalumus ir trūkumus. Remiantis tyrimais, pasiūlyta papildomų priemonių, būdų mokinių profinformuotumui gerinti. Tai H. G a l k y t ė s pranešimas apie kai kurias mokinių profesinio švietimo efektyvumo tyrimo problemas, S. J a n k e v i č i a u s — apie masinės informacijos priemonių panaudojimą profesiniam mokinių orientavimui, S. T r i l i k a u s k o — apie mokinių informuotumą ir jo reikšmę apsisprendimui, renkantis pro-

fesiją, A. A r l a u s k o — apie profinformacinį, profpropagandinį ir proforientacinį darbą su besimokančiuoju jauniu.

Visuomeniniame profesinio orientavimo institute Profesinio informavimo ir konsultavimo sektoriaus pirmaeiliai uždaviniai būtų apdoroti ir panaudoti proforientaciniam darbui visų sektorių tyrimų duomenis. Suprantama, tuo tarpu medžiagos dar nėra daug, todėl šio sektoriaus atliekami profesinio informavimo efektyvumo tyrimai ir kiti darbai yra labai savalaikiai.